

**Ναός Αγίου Λαζάρου
και Εκκλησιαστικό Μουσείο Λάρνακας**

CYPRUS TOURISM ORGANISATION

Οι πληροφορίες που έχουμε όσον αφορά στο πρόσωπο του Αγίου Λαζάρου πριν από την Ανάστασή του είναι ελάχιστες. Σύμφωνα με την παράδοση ήταν Εβραίος και γεννήθηκε στη Βηθανία που στα εβραϊκά σημαίνει «Πόλη φοινίκων» και βρίσκεται κοντά στο Όρος των Ελαιών, περίπου τρία χιλιόμετρα έξω από τα Ιεροσόλυμα. Το όνομα Λάζαρος αποτελεί σύντμηση του εβραϊκού Ελεάζαρ, που σημαίνει «ο βοηθούμενος». Λέγεται πως ο πατέρας του ήταν ο Σίμων ο Φαρισαίος και ότι είχε δύο αδερφές, τη Μάρθα και τη Μαρία. Κατά τον ευαγγελιστή Ιωάννη, η Μαρία ήταν εκείνη η οποία είχε αλείψει με μύρο τον Ιησού και είχε σκουπίσει τα πόδια του με τα μαλλιά της. Ο ίδιος ο Ιησούς αποκαλούσε το Λάζαρο φίλο. Κατά καιρούς ο Ιησούς ήταν φιλοξενούμενος στο σπίτι του Λαζάρου και είχε φιλικές σχέσεις με όλη την οικογένεια. Ο Ιωάννης είναι ο μόνος από τους ευαγγελιστές ο οποίος γράφει τόσο για την έγερση του Λαζάρου όσο και για τα γεγονότα που ακολούθησαν. Μια σύντομη αναφορά στο Λάζαρο κάνει και το απόκρυφο Ευαγγέλιο του Νικοδήμου. Τα περισσότερα όμως στοιχεία σχετικά με το βίο του Αγίου μετά την Ανάστασή του τα γνωρίζουμε τόσο μέσα από τις παραδόσεις όσο και από διάφορες βυζαντινές πηγές.

Σύμφωνα με το Ευαγγελικό χωρίο του Ιωάννη, ο Χριστός έφτασε στη Βηθανία με τους μαθητές του τέσσερις μέρες μετά το θάνατο του φίλου του. Εκεί συνάντησε τις αδερφές του Λαζάρου που θρηνούσαν το χαμό του αδερφού τους, οι οποίες τον οδήγησαν αμέσως στο μνήμα. Μόλις έφτασαν εκεί ζήτησε να αποκυλίσουν το λίθο που έφραζε τον τάφο και αμέσως μετά είπε τη γνωστή φράση «Λάζαρε δεύρο έξω». Εκείνη τη στιγμή εμφανίστηκε ο Λάζαρος με τα σάβανα τα οποία έβγαλε από πάνω του και κίνησε για την οικία του.

Ο Ευαγγελιστής Ιωάννης συνεχίζει αναφέροντας ότι το επεισόδιο της έγερσης του Λαζάρου χάρισε περισσότερη φήμη στο Χριστό, πράγμα που προκάλεσε την οργή των Εβραίων αρχιερέων οι οποίοι ήθελαν να θανατώσουν το Λάζαρο. Η παράδοση αναφέρει ότι γι' αυτό ακριβώς το λόγο ο Λάζαρος με τις αδερφές του έφυγαν κρυφά από την πόλη για να σωθούν. Η περίοδος από την ανάσταση του αγίου μέχρι το δεύτερο θάνατό του αποτέλεσε σημείο διαφωνίας ανάμεσα στην ανατολική και δυτική παράδοση αφού τόσο το Κίτιον όσο και η Μασσαλία διεκδικούσαν την παρουσία του ιδίου και ακολούθως της σορού του στα χώματά τους.

Από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια ο τάφος του Αγίου Λαζάρου στη Βηθανία αποτέλεσε σημαντικό προορισμό για του προσκυνητές, πράγμα το οποίο μαρτυρούν τα γραπτά διαφόρων επισκεπτών των Αγίων Τόπων: της Ισπανίδας μοναχής Αιθέριας, του επισκόπου

Καισαρείας, του Ευσέβιου, του Ιερώνυμου και του προσκυνητή Θεοδόσιου. Κατά τη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων ανάλογη ήταν και η φήμη της εκκλησίας του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα της Κύπρου. Δεκάδες είναι οι περιηγητικές μαρτυρίες που μας παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για το μνημείο και τις λειτουργίες που τελούνταν σε αυτό.

Κατά την ανατολική παράδοση, όταν ο Άγιος Λάζαρος κυνηγημένος από τους Ιουδαίους, έφυγε με τις αδελφές του από τη Βηθανία, ήρθε στην Κύπρο όπου χειροτονήθηκε επίσκοπος Κιτίου κι έμεινε μέχρι τη δεύτερη κοίμησή του. Σύμφωνα με τον επίσκοπο Κωσταντίας Επιφάνιο έζησε στην Κύπρο για τριάντα χρόνια.

Σύμφωνα με το Συναξάρι της Κωνσταντινούπολης, η ταφή του Αγίου έγινε σε μαρμάρινη λάρνακα που έφερε την επιγραφή «Λάζαρος ο τετραήμερος και φίλος του Χριστού». Αργότερα η λάρνακα αυτή τοποθετήθηκε σε ένα μικρό ναό.

Όσον αφορά την παρουσία του Λαζάρου στην Κύπρο, σημαντική είναι και η μαρτυρία του Ιωάννη Εύβοιας του 8ου αιώνα, η οποία επιβεβαιώνεται και από μεταγενέστερες πηγές, όπως το κείμενο ενός Γερμανού περιηγητή του 1142, το Συναξάριο της Κωνσταντινούπολης του 12ου/13ου αιώνα, το οποίο κάνει αναφορά στη χειροτονία του Λαζάρου σε επίσκοπο Κιτίου από τον Απόστολο Πέτρο και οι Κατηχήσεις του Αγίου Θεοδώρου του Στουδίτη. Η βυζαντινή παράδοση του 10ου αιώνα διηγείται ο αυτοκράτορας Λέων Στ' ο Σοφός γύρω στο 899/900 μ.Χ. έδωσε εντολή να μεταφερθεί το λείψανο του Αγίου από το Κίτιον στην Κωνσταντινούπολη. Η μετάθεση του λειψάνου περιγράφεται λεπτομερώς στους δύο λόγους που εκφώνησε στην παρουσία του αυτοκράτορα ο Μητροπολίτης Καισαρείας Αρέθας. Σύμφωνα με την παράδοση που σώθηκε στο Δαμασκηνό Στουδίτη αλλά και μερικά κυπριακά και αγιορείτικα χειρόγραφα της τουρκοκρατίας, ο Λάζαρος προσκάλεσε στην Κύπρο την Πανάγια την οποία συνόδευε ο Ιωάννης ο Ευαγγελιστής. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους έπεσαν σε τρικυμία η οποία παρέσυρε το πλοιάριο τους στο Άγιο Όρος. Μετά από σύντομη παραμονή τους εκεί έφτασαν στο νησί, όπου η Παναγία χάρισε στο Λάζαρο ένα ωμοφόριο κι ένα ζευγάρι επιμανίκια.

Σύμφωνα και πάλι με το Συναξάριο της Κωνσταντινούπολης, ο Άγιος συνδέεται με την Αλυκή της Λάρνακας. Βρισκόμενος ενώπιον μίας οικογενειακής διαμάχης ανάμεσα σε δύο αδέρφια, για μία λίμνη, προσευχήθηκε και η λίμνη αυτή μετατράπηκε στη σημερινή Αλυκή. Την παράδοση αυτή καταγράφει παραλλαγμένη στα τέλη του 15ου αιώνα ο περιηγητής

Francesco Suriano, αναφέροντας πως όταν ο Άγιος διψασμένος ζήτησε από μία γυναίκα λίγα σταφύλια για να ξεδιψάσει και εκείνη του τα αρνήθηκε, ο Λάζαρος μετέτρεψε τον αμπελώνα της σε λίμνη άλατος και από τότε υφίστανται οι Αλυκές της Σκάλας. Μια από τις πιο γνωστές παραδόσεις που συνδέονται με το Λάζαρο είναι εκείνη που αφηγείται, πως καθώς ο Άγιος περπατούσε σε μία δημόσια αγορά είδε ένα χωρικό να κλέβει μια πλήλινη στάμνα και να το βάζει στα πόδια. Τότε κοντοστάθηκε και είπε χαμογελώντας «το ένα χώμα κλέβει το άλλο».

Διάφοροι δυτικοευρωπαίοι περιηγητές, όπως ο Villamont, ο Pococke και ο Baillet μετά την επίσκεψή τους στην Κύπρο κατά τη διάρκεια του 16ου αιώνα εξέφρασαν τις αμφιβολίες τους όσον αφορά στην ύπαρξη του τάφου του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα, από την στιγμή που στη Γαλλία και συγκεκριμένα τη Μασσαλία η φήμη του Αγίου ήταν ήδη διαδεδομένη υποδεικνύοντας μάλιστα τόσο τον τάφο όσο και τα λείψανά του.

Σύμφωνα λοιπόν με την δυτική παράδοση οι Ιουδαίοι απομάκρυναν το Λάζαρο και τις αδελφές του βάζοντάς τους σε μια βάρκα χωρίς πανιά και κουπιά. Έτσι περιπλανώμενοι στη θάλασσα προσορμίσθηκαν σε μια ακτή της Προβηγκίας απ' όπου συνέχισαν μέχρι να φθάσουν στη Μασσαλία, οδηγώντας τους κατοίκους στο χριστιανισμό. Λέγεται επίσης ότι ο Λάζαρος πέθανε εκεί με μαρτυρικό θάνατο κατά τη διάρκεια των διωγμών του Κλαύδιου (41-54) ή του Δομητιανού (81-96) και ότι ο τάφος του είναι η γνωστή σήμερα «είρκη του Αγίου Λαζάρου», μια υπόγεια κρύπτη πάνω από την οποία, κατά τον 5ο αιώνα κτίστηκε ο ναός του Αγίου Βίκτωρος.

Κατά το 12ο αιώνα η σορός του μεταφέρθηκε από εκεί στο καθεδρικό ναό της Οτάν και στη συνέχεια στο ναό του Αγίου Λαζάρου στην Αβαλλόν, ενώ στον ναό του Αγίου Βίκτωρος έμειναν και φυλάσσονται ως σήμερα η κέρα και τμήμα της ωλένης του Αγίου.

Σύγχρονες επιστημονικές έρευνες κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η παράδοση αυτή δεν βασίζεται σε ιστορικά γεγονότα και ότι δημιουργήθηκε με σκοπό να δώσει κύρος και αίγλη στην πόλη της Οτάν και στο μοναστήρι της Αγίας Μαγδαληνής. Το μοναστήρι είναι κτίσμα του 11ου αιώνα κι εκεί υποστηριζόταν ότι βρίσκονταν τα λείψανα της Αγίας, τα οποία όμως παρουσίαζαν ως εκείνα της αδελφής του Λαζάρου.

Μετά τη Β' Βατικάνειο Σύνοδο, η Ρωμαιοκαθολική εκκλησία διέκρινε τους δύο Λαζάρους γιορτάζοντας τον ένα κατά το μαρτυρολόγιο της Μασσαλίας στις 31 Αυγούστου, και τον

Άγιο Λάζαρο τον τετραήμερο στις 17 Οκτωβρίου, μέρα μεταφοράς των λειψάνων του στην Κωνσταντινούπολη. Ο Άγιος Λάζαρος έχει ταυτιστεί με τον κάτω κόσμο έτσι πολλές εκκλησίες και παρεκκλήσια αφιερωμένες σε αυτόν έχουν αποκλειστικά ταφικό χαρακτήρα, όπως ο ναός που έκτισε ο Λέων Στ' στην Κωνσταντινούπολη για να διαφυλάξει τα λείψανα του Αγίου (ο οποίος δεν σώζεται πλέον), και ο εντυπωσιακός ναός της πόλης Αβαλλόν της Γαλλίας. Κατά την επίσκεψή του στον τάφο του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα, ένας ρώσος μοναχός της Μονής Πσκωβ, απεκόμισε ένα μικρό τεμάχιο από τα λείψανα του Αγίου και το πήρε μαζί του. Το τεμάχιο αυτό ήταν ίσως η αφορμή για την κατασκευή του παρεκκλησιού του Αγίου Λαζάρου στη Μονή όπου διαφυλάσσεται μέχρι σήμερα.

Ο εντυπωσιακός ναός που βρίσκεται κοντά στο λιμάνι της Λάρνακας, αφιερωμένος στον Άγιο Λάζαρο τον τετραήμερο, θεωρείται το αρχαιότερο και ωραιότερο μνημείο που κτίστηκε προς τιμή του Αγίου και αποτελεί καύχημα όχι μόνο της πόλης αλλά και ολόκληρης της Ορθοδοξίας. Ο σημερινός ναός του οποίου η αρχική μορφή, με το πέρασμα του χρόνου υπέστηκε διάφορες αρχιτεκτονικές προσθήκες και επεμβάσεις, είναι κτίσμα της μεσοβυζαντινής περιόδου, δηλαδή του 10ου περίπου αιώνα.

Οι αρχαιολογικές έρευνες που έγιναν με αφορμή την πυρκαγιά του 1970 απέδειξαν ότι στο ίδιο σημείο υπήρξαν άλλα δύο προγενέστερα κτίσματα. Το αρχαιότερο από αυτά, το οποίο αποτελεί την πρώτη φάση του ναού ήταν μια τρίκλιτη βασιλική του ίδιου περίπου μεγέθους με τη σημερινή. Σύμφωνα με την τριμερή διαμόρφωση του ιερού της – Αγία Πρόθεση, Ιερό βήμα και Διακονικό – δεν μπορεί να χρονολογηθεί πριν τον 6ο αιώνα. Κατά τη διάρκεια των αραβικών επιδρομών φαίνεται πως ο ναός καταστράφηκε. Οι μεγάλες ζημιές που υπέστηκε η εκκλησία αλλά και η δύσκολη οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στο νησί εκείνη την περίοδο, δεν επέτρεψαν στους κατοίκους του Κιτίου να κτίσουν καινούριο ναό. Έτσι στο χώρο όπου εκτείνεται σήμερα το τριμερές ιερό, κτίστηκε ναός μικρότερων διαστάσεων.

Συμφωνά με το Συναξάρι της Κωνσταντινουπόλεως ο βυζαντινός αυτοκράτορας Λέων Στ' ο Σοφός (886 -912), μετά την κατασκευή του ναού του Αγίου Λαζάρου στην Κωνσταντινούπολη, έστειλε αντιπροσώπους του στη Λάρνακα, στο χώρο του μικρού εκείνου ναού. Η παράδοση θέλει ο σημερινός ναός στη Λάρνακα να κτίστηκε με αυτοκρατορική χορηγία ως αντίδωρο για την προσφορά των λειψάνων στην Κωνσταντινούπολη.

Ας δούμε λοιπόν τώρα πιο αναλυτικά το ναό. Πρόκειται για μια τρίκλιτη βασιλική, της οποίας η καμαροσκεπής στέγαση διακόπτεται από τρεις συνεχόμενους τρούλους, αρκετά σπάνιος αρχιτεκτονικός τύπος αν και στην Κύπρο το συναντούμε σε ακόμη δύο ιερά προσκυνήματα που βρίσκονται στη Σαλαμίνα. Έχει εσωτερικό μήκος, αφίδας περιλαμβανομένης, 31,5 μέτρα και πλάτος 14,5 μέτρα. Ξέρουμε ότι κτίστηκε πάνω στα ερείπια του παλαιότερου κτιρίου το οποίο με τη σειρά του ήταν κτισμένο πάνω σε ελληνιστικό ρωμαϊκό νεκροταφείο.

Όπως έχει αναφερθεί προηγουμένως, η ιστορική πορεία της Κύπρου επέφερε διάφορες αρχιτεκτονικές αλλοιώσεις στη σημερινή μορφή του ναού. Ο χώρος, εκτός από μεγάλο προσκύνημα λειτούργησε και ως μοναστήρι με μεγάλο περίβολο και προκτίσματα που σώζονταν μέχρι το 1999. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες των περιηγητών που επισκέφθηκαν το χώρο, τα κελιά της μονής ενοικιάζονταν σε ναυτικούς και εμπόρους που έφταναν στο λιμάνι, ενώ για κάποιο χρονικό διάστημα επί τουρκοκρατίας χρησιμοποιήθηκαν και ως γυναικείες φυλακές.

Κατά τη διάρκεια της διοίκησης της Κύπρου από τους Λατίνους (1192-1571) πιστεύεται ότι ο ναός έπεσε στα χέρια των καθολικών. Πάνω από τη βόρεια είσοδό του σώζεται μέχρι σήμερα ο Σταυρός της Ιερουσαλήμ, που ήταν το έμβλημα της Λατινικής Εκκλησίας της Κύπρου. Σύμφωνα με τους περιηγητές Martin von Baumgarten (1508) και Jacques Le Saige (1518) επί Ενετοκρατίας λειτουργούσαν στο ναό τόσο οι ορθόδοξοι όσο και οι καθολικοί. Συγκεκριμένα οι πρώτοι τελούσαν τις λειτουργίες τους στο κεντρικό κλίτος του ναού και οι άλλοι στο βόρειο, όπου σώζεται μέχρι σήμερα η λατινική Αγία τράπεζα. Από την περίοδο αυτή σώθηκε επίσης κι ένας μαρμάρινος άμβωνας που στη συνέχεια μετατράπηκε σε μαρμάρινη κολυμβήθρα, η οποία σήμερα εκτίθεται στο μουσείο του ναού.

Η σημαντικότερη μετατροπή που υπέστηκε ο ναός είναι η απώλεια των τρούλων που πιθανόν να προκλήθηκε από σεισμό αγνώστου χρονολογίας. Το 1474 πέρασε από τη Λάρνακα ο περιηγητής Αλέξανδρος Ρινουτσίνι ο οποίος δηλώνει ότι ο ναός είχε ερημωθεί σημειώνοντας όμως ότι σώζονταν ακόμη οι αφίδες, οι κίονες και οι τρεις τρούλοι του ναού. Τους τρούλους αυτούς φαίνεται να είδε ο Conrad Grünenberg το 1486. Σε ένα βενετικό έγγραφο με ημερομηνία 26/01/1559 διασώθηκε μια αίτηση του Γενικού Προβλεπτή της Κύπρου, Σεβαστιανού Βενιέρ προς την βενετική Σύγκλητο, από την οποία ζητούσε επιχορήγηση για την επισκευή του μνημείου αναφέροντας ότι είχε υποστεί σημαντικές

ζημιές, ότι είχαν καταρρεύσει οι τρούλοι κι ένας από τους πλάγιους τοίχους. Η αίτηση είχε εγκριθεί από το Δόγη και τις εργασίες εκτέλεσε ο διάδοχος του Βενιέρ στην Κύπρο Ανδρέα Ντουόντο.

Δεν υπάρχουν στοιχεία που να επιβεβαιώνουν εάν κατά τη διάρκεια αυτών των επισκευών, οι τρούλοι αποκαταστάθηκαν ή απλώς καλύφθηκαν όπως τους βλέπουμε και σήμερα. Στην υπόθεση ότι ίσως να είχαν αποκατασταθεί μας οδηγεί η μαρτυρία του Κοτοβίκου το 1589 ο οποίος κάνει λόγο για «ένα αρχαίο κτίσμα με στέγη αποτελούμενη από αρκετούς κυλινδρικούς τρούλους». Είναι σίγουρο όμως ότι, το 1727, όταν ο ρώσος μοναχός Βασίλειος Μπάρσκυ επισκέφθηκε την εκκλησία και τη σχεδίασε, οι τρούλοι δεν υπήρχαν.

Η μορφή του κτιρίου αλλοιώθηκε σημαντικά λόγω διάφορων προσθηκών ή ανακατασκευών.

Στη νότια πλευρά του προστέθηκε προστώο αποτελούμενο από οξυκόρυφα τόξα και πεσσούς οι οποίοι στηρίζουν τα επτά σταυροθόλια. Επεμβάσεις έγιναν κατά καιρούς τόσο στο βόρειο τοίχο όσο και στο δυτικό τοίχο. Η εκκλησία στα ανατολικά καταλήγει σε τρεις αψίδες. Η κεντρική είναι πεντάπλευρη εξωτερικά και ημικυκλική εσωτερικά. Τόσο η βόρεια όσο και η νότια είναι τρίπλευρες εξωτερικά και ημικυκλικές εσωτερικά.

Μετά την πυρκαγιά του 1970 στην οποία αναφερθήκαμε προηγουμένως, και η οποία είχε ως αποτέλεσμα τη μερική καταστροφή του εικονοστασίου, άρχισαν συστηματικές έρευνες της εκκλησίας κατά τις οποίες ανευρέθηκαν χρήσιμα στοιχεία που βοήθησαν στην επαναφορά της αρχικής της μορφής. Αφαιρέθηκαν οι σοβάδες που κάλυπταν τους πεσσούς, τους τοίχους και τους θόλους της εκκλησίας και βρέθηκαν τα αρχικά παράθυρα τα οποία ήταν στενόμακρα και αρκετά χαμηλά. Μια δεύτερη σειρά παραθύρων που υπάρχει μέχρι σήμερα, βρίσκεται ψηλότερα. Η μορφή αυτή των παραθύρων συναντάται σε μεσοβυζαντινές εκκλησίες της Κωνσταντινούπολης, ενώ είναι εντελώς άγνωστη στην Κύπρο.

Στην αρχική του μορφή ο ναός είχε τρεις εισόδους στη δυτική πλευρά εκ των οποίων η κεντρική μετασκευάστηκε και διευρύνθηκε ενώ οι παράπλευρές της τοιχίστηκαν. Οι πλαϊνές εισοδοί φαίνεται ότι διανοίχθηκαν κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Κατά την ίδια περίοδο, και πιθανότατα τον 17ο αιώνα ανοίχτηκαν και τα υφιστάμενα παράθυρα με τα χαμηλωμένα τόξα, στο βόρειο και το νότιο τοίχο της εκκλησίας. Η τοιχοδομία του ναού

αποτελείται κατά κανόνα από τετραγωνισμένους πωρόλιθους πάχους περίπου ενός μέτρου. Από το αρχικό μαρμαροθετημένο δάπεδο, φτιαγμένο από πολύχρωμα ορθογώνια, τετράγωνα, ρομβοειδή ή τριγωνικά πλακίδια, σώθηκε μόνο ένα στις τοξωτές διόδους των πεσσών της εκκλησίας.

Πιθανόν η εκκλησία να ήταν διακοσμημένη με τοιχογραφίες οι οποίες καταστράφηκαν ολοκληρωτικά.

Αξιοπρόσεκτος είναι και ο γλυπτός διάκοσμος ο οποίος προέρχεται από την προγενέστερη βασιλική. Αποτελείται από παλαιοχριστιανικά κιονόκρανα τα οποία σήμερα είναι ενσωματωμένα στις γωνίες των πεσσών της εκκλησίας. Το ότι βρίσκονται σε δεύτερη χρήση το δηλώνει το γεγονός ότι είναι κιονόκρανα και όχι επίκρανα, αλλά και η σχετικά αμελής αλλά συμμετρική ενσωμάτωσή τους στις γωνίες των πεσσών.

Εξαιρετικής τέχνης είναι και το ξυλόγλυπτο εικονοστάσι του ναού, έργο του ξυλογλύπτη Χατζησάββα Ταλιαδώρου, το οποίο κατασκευάστηκε γύρω στο 1773-1782 και επιχρυσώθηκε λίγα χρόνια αργότερα, μεταξύ του 1793-1797, και ξανά το 1972-1974. Αποτελείται από οκτώ δεσποτικές εικόνες, δίζωνο επιστύλιο με το Δωδεκάορτο και τη Μεγάλη Δέηση και τα Λυπηρά. Κάποιες από τις εικόνες είναι έργα του Μιχαήλ Προσκυνητή από τη Μαραθάσα του 18ου αιώνα. Στο κεντρικό Βημόθυρο απεικονίζονται οκτώ ιεράρχες μεταξύ των οποίων ο Άγιος Λάζαρος και στο "μήλο" το Άγιον Μανδήλιον, ενώ στα πλαϊνά βημόθυρα κυρίως τοπικοί Άγιοι της Μεγαλονήσου. Με δεξιοτεχνία είναι σκαλισμένες και οι ταινίες κάτω από τις δεσποτικές εικόνες με παραστάσεις από την Παλαιά (Αδάμ και Εύα, Θυσία του Αβραάμ, Φιλοξενία) και την Καινή Διαθήκη (Γέννησις, Βάπτισις, Μη μου Άπτου, Έγερσις Λαζάρου), όπως και οι απολήξεις κιονίσκων του τέμπλου με ξυλόγλυπτους ιστάμενους αγγέλους. Κατά την ίδια τεχνοτροπία είναι διακοσμημένο και το ξυλόγλυπτο κιβώριο της Αγίας Τράπεζας.

Εκτός από το εικονοστάσιο υπάρχουν και άλλες εικόνες από τις οποίες η πιο σημαντική είναι η εικόνα του Αγίου Λαζάρου του 16ου αιώνα, τοποθετημένη στο βόρειο τοίχο της εκκλησίας κοντά στο εικονοστάσι. Νεότερη είναι η εικόνα που παρουσιάζει την «Έγερση του Λαζάρου» η οποία ανήκει στο 17 αιώνα. Εξίσου σημαντική είναι κι αυτή του έφιππου Αγίου Γεωργίου, του 1717 έργο του Ιακώβου Μόσκου του Κρητός.

Ο ναός διαφυλάσσει ένα μεγάλο αριθμό κειμηλίων. Ένα από αυτά είναι ο ξυλόγλυπτος άμβωνας της εκκλησίας, διακοσμημένος με τα σύμβολα των Ευαγγελιστών και ανάγλυφους αγγέλους, ο οποίος σύμφωνα με την ανάγλυφη επιγραφή σκαλισμένη στο ειλητάριο που κρατεί ο αετός, χρονολογείται το 1734. Άλλα εντυπωσιακά έργα ξυλογλυπτικής είναι ο δεσποτικός θρόνος και η ξυλόγλυπτη λειψανοθήκη, στην οποία φυλάσσονται η κάρα και λείψανα του Αγίου Λαζάρου, όπως επίσης και τα δύο προσκυνητάρια. Στο νότιο βρίσκεται εικόνα με το μαρτύριο του Αποστόλου Αντρέα και στο βόρειο, αντίγραφο της ρωσικής εικόνας του Καζάν, καλυμμένη με σφυρήλατη αργυρή επένδυση.

Αξιοθαύμαστο είναι και το καμπαναριό της εκκλησίας. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας είχε απαγορευτεί αυστηρά η κωδωνοκρουσία στους χριστιανικούς ναούς έτσι κατεδαφίστηκαν σχεδόν όλα τα μεσαιωνικά κωδωνοστάσια που υπήρχαν. Το 1856 με το γνωστό Διάταγμα Χάτι Χουμαγιούν επιτράπηκε η επανα-χρήση της καμπάνας στους χριστιανικούς ναούς. Αυτός είναι και ο λόγος που τα περισσότερα καμπαναριά είναι μεταγενέστερα των ναών τους. Τον Ιανουάριο του 1857 ξεκίνησε η ανέγερση του εντυπωσιακού κωδωνοστασίου σε νεογοθίζοντα ρυθμό και με ανάγλυφες διακοσμήσεις, το οποίο σώζεται ως σήμερα. Στον Άγιο Λάζαρο, αμέσως μετά την άδεια των αρχών, αγοράστηκαν καμπάνες, πιθανόν από την Τεργέστη, οι οποίες τοποθετήθηκαν προσωρινά σε ξύλινο βάθρο, στο χώρο του σημερινού κωδωνοστασίου. Η ανέγερση του εντυπωσιακού αυτού καμπαναριού άρχισε τον Ιανουάριο του 1857 και ολοκληρώθηκε μέσα σε 10 μήνες. Σε κατάστιχο του 1857 αναφέρονται τα ονόματα όλων όσων εργάστηκαν για την δημιουργία του. Ας το μελετήσουμε λίγο καλύτερα. Πρόκειται για ένα πυργοειδές κωδωνοστάσιο μείγμα νεογοθικού και νεοκλασικού ρυθμού που αποτελείται από τρία επάλληλα επίπεδα σε μορφή κύβων, τα οποία καταλήγουν σε κωνική στέγη. Το κατώτερο επίπεδο είναι αποτέλεσμα μετασκευής της άνω δομής του Διακονικού, η οποία έχει επενδυθεί εξωτερικά με τετραγωνισμένους λίθους. Η κάθε πλευρά του μεσαίου και του ανώτερου κύβου έχει τρία παράθυρα, από τα οποία τα πλαϊνά είναι τυφλά. Από αυτά εκείνα του κατώτερου επιπέδου μοιάζουν με μεταλλικές πόρτες με ρόπτρα ενώ εκείνα του ανώτερου είναι διακοσμημένα με ανθέμια. Τα παράθυρα έχουν οξυκόρυφες απολήξεις και επιστέφονται με ανθέμια. Τα τύμπανα εκείνων που βρίσκονται στο μεσαίο κύβο είναι διακοσμημένα με μικρά ανθέμια, ενώ στον ανώτερο το κεντρικό κοσμεύεται με δικάφαλο αετό και τα παράπλευρά του με lionτάρια που περιβάλλουν σταυρό. Η ανατολική πλευρά του καμπαναριού, πάνω από τη στέγη της αψίδας του Διακονικού, διακοσμεύεται με κυκλική ροζέτα που θυμίζει τις

αντίστοιχες της γοθτικής αρχιτεκτονικής και είναι όμοια με αυτή πάνω από τη στέγη του Ιερού Βήματος.

Ας περάσουμε τώρα στα προκτίσματα τα οποία σώζονταν μέχρι τις αρχές του αιώνα, και όπως αναφέραμε και προηγουμένως αποτελούν τον περίβολο και τα κελιά. Σήμερα σώζεται μόνο η νότια υπόστυλη πτέρυγα και το κτήριο στα δυτικά.

Τα κελιά που βρίσκονταν στα ανατολικά της εκκλησίας προσφέρονταν προς ενοικίαση σε εμπόρους και ναυτικούς, εξασφαλίζοντας σημαντικούς πόρους για το ναό. Στις άλλες πτέρυγες διέμεναν οι κληρικοί και ο νεωκόρος του ναού, ενώ από το 1854 το δωμάτιο του νεωκόρου μετατράπηκε σε αίθουσα συνεδριάσεων της εκκλησιαστικής επιτροπής. Σήμερα κάποιοι από τους χώρους των κελιών χρησιμοποιούνται ως μουσείο του ναού όπου εκτίθενται εικόνες, παλαίτυπα, σταυροί και διάφορα νεότερα εκκλησιαστικά κειμήλια που προέρχονται κυρίως από το ναό του Αγίου Λαζάρου. Πολλά από τα κειμήλια του παλαιού εικονοφυλακίου είχαν μεταφερθεί το 1948 στο Επαρχιακό Μουσείο Λάρνακας όπου και λεηλατήθηκαν κατά τις διακοινοτικές ταραχές του 1963. Κάποια από τα κελιά του δυτικού περιβόλου του ναού ανακατασκευάστηκαν το 1758 και χρησιμοποιούνταν ως γραφείο του ιερέα και ως χώρος υποδοχής των επισήμων.

Προκτίσματα σώζονται σήμερα και στη δυτική πλευρά του ναού. Πρόκειται για το κτήριο του παλιού αλληλοδιδακτικού σχολείου - που σήμερα χρησιμοποιείται ως αίθουσα εκδηλώσεων - και για το κοιμητήριο των Διαμαρτυρομένων. Η επιτροπή της εκκλησίας του Αγίου Λαζάρου εξέφρασε το έντονο ενδιαφέρον της για την παιδεία, συμβάλλοντας οικονομικά ήδη από το 1830 στη λειτουργία των δύο αλληλοδιδακτικών σχολείων που είχαν ιδρυθεί στη Σκάλα και στη Λάρνακα. Από αναφορές γνωρίζουμε πως κάθε ιερέας είχε υπό την εποπτεία του αρκετά παιδιά για τουλάχιστον επτά χρόνια, διδάσκοντάς τους γραφή και ανάγνωση. Στην πτέρυγα του περιβόλου του Αγίου Λαζάρου λειτουργεί και Κατηχητικό σχολείο με ειδικό τμήμα για τους Ρώσους ορθόδοξους. Ο άμβωνας του Αγίου Λαζάρου φιλοξένησε σημαντικότερες προσωπικότητες, όπως αυτή του δάσκαλου Δημήτριου Θεμιστοκλέους, μαθητή του Οικονόμου εξ Οικονόμων.

Το Δεκέμβριο του 1856 η επιτροπή του ναού αποφάσισε την ανέγερση και συντήρηση αλληλοδιδακτικού δημόσιου σχολείου στον περίβολο της εκκλησίας, το οποίο και σώζεται μέχρι σήμερα. Το σχολείο λειτούργησε από τον Ιανουάριο του 1858 μέχρι το 1910 ενώ στον ίδιο χώρο στεγάσθηκε κατά το 1935 το τοπικό Μουσείο της Λάρνακας. Σήμερα το κτήριο

έχει ανακαινιστεί και είναι εξοπλισμένο με σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα. Χρησιμοποιείται ως αίθουσα εκδηλώσεων πολιτιστικού και θρησκευτικού περιεχομένου. Στον ίδιο χώρο δίνονται επίσης και οι δημόσιες διαλέξεις του Ζηνώνιου Ελεύθερου Πανεπιστημίου Λάρνακας, ένας θεσμός που υποστηρίζεται και προωθείται από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, το Δήμο Λάρνακας, το Υπουργείο Παιδείας και την Προοδευτική Κίνηση Λάρνακας.

Δίπλα στο σχολείο σώζεται μέχρι σήμερα το Κοιμητήριο των Διαμαρτυρομένων. Το 1688 ο Olfert Darper αναφέρει ότι στο βόρειο κλίτος του ναού του Αγίου Λαζάρου τελούνταν και οι εξόδιες ακολουθίες των ναυτών που έχαναν τη ζωή τους στη θάλασσα οι οποίοι και θάβονταν εκεί. Δεν γνωρίζουμε αν στο κοιμητήριο είχαν ταφεί και Καθολικοί. Οι επιγραφές των δεκαέξι επιτύμβιων πλακών και σαρκοφάγων που βρέθηκαν εκεί και χρονολογούνται από το 1685 ως το 1849, δηλώνουν πως ίσως το κοιμητήριο ήταν αποκλειστικά Διαμαρτυρομένων και συγκεκριμένα Αγγλικανών. Προφανώς αυτό σχετίζεται με την εγκατάσταση του Βρετανού πρόξενου στην πόλη και την ισχύ που απέκτησε σταδιακά, καθώς και με την ανάγκη δημιουργίας προτεσταντικού κοιμητηρίου, αφού οι καθολικοί μπορούσαν να θάβονται και στη μονή της Terra Santa στη Λάρνακα. Το θέμα αυτό επιβεβαιώνεται κι από τις περιηγητικές μαρτυρίες, οι οποίες κάνουν λόγο για κοιμητήριο Άγγλων εμπόρων. Εκεί σώζονται μέχρι σήμερα οι επιτύμβιες στήλες των Βρετανών προξένων στη Λάρνακα George Barton, Michael de Vezin, Dr. James Lilburn και Peter Dare καπετάνιου του Scipio, καθώς και κάποιων από τους πρώτους Αμερικανούς ιεραπόστολους με μέλη των οικογενειών τους, που ήρθαν στη Λάρνακα στις αρχές του 19ου αιώνα.

Ξεκινώντας από τη νότια μεριά του καμπαναριού και της ανοικτής στοάς συναντούμε το κατάστημα πώλησης εικόνων και άλλων εκκλησιαστικών αντικειμένων, τη αποθήκη, το δωμάτιο του Νεωκόρου, δηλαδή του φύλακα της εκκλησίας και του μουσείου, το πωλητήριο του οποίου οι εισπράξεις δίνονται στην Ενοριακή Πρόνοια, το γραφείο του ναού όπου βρίσκεται η γραμματεία και λογιστήριο, το επιτροπικό, δηλαδή η αίθουσα συνεδριάσεων της εκκλησιαστικής επιτροπής. Στα δυτικά, αρχίζοντας από αριστερά συναντούμε το Εκκλησιαστικό Μουσείο, το γραφείο ιερέα, το συνοδικό δηλαδή το χώρο υποδοχής επισήμων, την αίθουσα διαλέξεων που παλαιότερα ήταν το αλληλοδιδακτικό σχολείο και τέλος συναντούμε το κοιμητήριο.

Ας δούμε τώρα τα σημαντικότερα κυπριακά έθιμα και παραδόσεις που σχετίζονται με τον Άγιο Λάζαρο.

Η λατρεία του Αγίου στην Κύπρο έχει πολύ βαθιές ρίζες στο χρόνο κι αυτό μας το επιβεβαιώνει το έθιμο του Λαζάρου, το οποίο παραπέμπει στην αρχαιοελληνική γιορτή των "Αδώνιων" της Αλεξάνδρειας. Το Σάββατο του Λαζάρου ο επίσκοπος με συνοδεία κληρικών και λαϊκών μετέβαινε στο Συνοδικό, όπου οι επήτροποι του ναού είχαν ντύσει ένα νεαρό αγόρι, το «Παιδί του Λαζάρου» με ένα ένδυμα καμωμένο από "λάζαρους" (ένα είδος γλαδιόλας), "σιμιλλούθκια" (κίτρινη μαργαρίτα) και "πετεινούς" (παπαρούνα). Τα άνθη αυτά πλέκονταν σε στεφάνια για το κεφάλι, τα χέρια και τα πόδια και σε γιρλάντες που τοποθετούνταν χιαστί στο στήθος και στην πλάτη. Με τη συνοδεία θρήνων και πένθιμων ύμνων ξάπλωναν το παιδί σε ένα ανθοστολισμένο χαλί και τη στιγμή που ο επίσκοπος, διαβάζοντας το ευαγγέλιο, αναφωνούσε το "Λάζαρε έξελθε", ο νεαρός σηκωνόταν απότομα, ενώ τον έραιναν με ροδοπέταλα και ροδοσταγμα. Χαρμόσυνες μελωδίες ξεχύνονταν στον περίβολο του ναού και οι επήτροποι μοίραζαν στον κόσμο τα κόλλυβα του Λαζάρου και αρτοσκευάσματα σε σχήματα πτηνών, χελώνας, κούκλας, κάβουρα ή φιδιού. Στη συνέχεια διάφορα παιδιά κρατώντας κλαδιά φοινίκων, τα γνωστά βάγια, περιέφεραν το "Λαζαροπαίδι" στα σπίτια της Λάρνακας όπου το επαναλάμβαναν τη σκηνή, ενώ οι νοικοκυρές συναγωνίζονταν η μία την άλλη για το στρώσιμο του κρεβατιού του Λαζάρου. Οι ιερείς που συνόδευαν τον "Λάζαρο" έψαλλαν την έγερση και τα παιδιά που ακολουθούσαν έλεγαν τα "κάλαντα του Λαζάρου" λαμβάνοντας από τους οικοδεσπότες αυγά, γλυκά και χρήματα.

Αξιοσημείωτη είναι η φιλανθρωπική δράση που ασκείται τόσο στην ίδια την ενορία, όσο και στην πόλη της Λάρνακας από την «Ενοριακή Πρόνοια» του ναού ενώ σημαντική είναι και η οικονομική ενίσχυση που παρέχει η εκκλησιαστική επιτροπή του Αγίου Λαζάρου σε σχολεία, νοσοκομεία και σε ευαγή ιδρύματα της Λάρνακας.

Στο ανακαινισμένο Αρχονταρίκι της ενορίας παρέχεται κατά καιρούς φιλοξενία σε ομάδες από σχολεία, στρατιώτες κτλ που επισκέπτονται τη Λάρνακα ενώ λειτουργεί και ξενώνας που φιλοξενεί αποκλειστικά κληρικούς και μοναχούς.

Πολύ σημαντική είναι η δραστηριότητα του ναού του Αγίου Λαζάρου και στον εκκλησιαστικό – λειτουργικό τομέα. Οι ιερείς του ναού αφουγκραζόμενοι τις ανάγκες των εργαζομένων και ανταποκρινόμενοι στη διαρκώς αυξανόμενη παρουσία της νεολαίας στην εκκλησία, τελούν δεύτερη Χριστουγεννιάτικη Λειτουργία καθώς και δεύτερη ακολουθία των Χαιρετισμών της Θεοτόκου.

Βασική προτεραιότητα της εκκλησιαστικής επιτροπής αποτελεί εξάλλου η φροντίδα και ο συνεχής εμπλουτισμός του Μουσείου του ναού, στο οποίο φυλάσσονται σπάνια εκκλησιαστικά κειμήλια.

Μια σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων, στα πλαίσια του Φεστιβάλ του Δήμου Λάρνακας, πραγματοποιείται στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας, με συναυλίες παραδοσιακής μουσικής κατά την Τρίτη του Πάσχα, κατά την 29η Μαΐου (επέτειο της Άλωσης της Κωνσταντινουπόλεως) και κατά την 9η Ιουλίου. Επίσης σε συνεργασία και πάλι με το Δήμο οργανώνεται σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων ποικίλου χαρακτήρα, υπό τον γενικό τίτλο «Βυζαντινές Ημέρες».

Με αποδέκτες κυρίως τη νεολαία της Λάρνακας η εκκλησιαστική επιτροπή του Αγίου Λαζάρου προγραμματίζει τη λειτουργία ενός πολυχώρου πολιτιστικών εκδηλώσεων, απέναντι από το ναό, στον οποίο θα υπάρχει Βιβλιοθήκη, χώρος πολυμέσων (Internet café) και αίθουσα εκδηλώσεων και δεξιώσεων.

Θα προχωρήσουμε τώρα με επίσκεψη στο Εκκλησιαστικό Μουσείο του ναού.

Για την ευκολία του επισκέπτη, θα γίνεται αναφορά και στον αριθμό σελίδας του οδηγού, όπου αποτυπώνεται σε φωτογραφία το ανάλογο έκθεμα του μουσείου. Ο εικονογραφημένος οδηγός φέρει το όνομα «Άγιος Λάζαρος Λάρνακος» του Χαράλαμπου Γ. Χοτζάκογλου και διατίθεται στην είσοδο του βυζαντινού μουσείου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Παλιά το μουσείο στεγαζόταν στο μεσαιωνικό κάστρο της Λάρνακας. Δυστυχώς όμως πολλά είναι τα κειμήλια που κλάπηκαν κατά την διάρκεια των διακοινοτικών ταραχών το

1963. Όσα διασώθηκαν μεταφέρθηκαν στα κτήρια που περιβάλλουν το ναό του Αγίου Λαζάρου και σήμερα κοσμούν το ανακαινισμένο και αναβαθμισμένο εκκλησιαστικό μουσείο του ναού, στο κτήριο του 1856. Ταυτόχρονα με την ανακαίνισή του, χάρη στις δωρεές της Μητρόπολης Κιτίου, έγινε ανακατάταξη και εμπλουτισμός του υλικού με κειμήλια από διάφορους ναούς της πόλης. Για το στήσιμο του μουσείου, την τοποθέτηση των προθηκών, το φωτισμό, τη ρύθμιση κατάλληλης θερμοκρασίας και τις επεξηγηματικές πινακίδες, την εποπτεία είχε ο ειδικός Μάριος Χατζηκυριακού ενώ το Μουσείο εγκαινιάστηκε στις 16 Απριλίου 1990. Το μουσείο αποτελείται από πέντε αίθουσες.

Αίθουσα 1η

Στο κέντρο βρίσκεται ξυλόγλυπτο προσκυνητάρι του 18ου – 19ου αιώνα που φέρει εικόνα η οποία χρονολογείται στο 1646 και παριστάνει τον Όσιο Ονούφριο. Ο Όσιος Ονούφριος έζησε κατά τον 4ο αιώνα μ.Χ. και η μνήμη του γιορτάζεται στις 12 Ιουνίου.

Αρχίζοντας από δεξιά το πρώτο σημαντικό κειμήλιο που συναντούμε είναι ένα Αντιμήνσιο του 1830. Η λέξη Αντιμήνσιο προέρχεται από την ελληνική λέξη αντί και τη λατινική λέξη Μένσα, που σημαίνει Τράπεζα. Στην εκκλησιαστική ορολογία αντιμήνσιο αποκαλείται ένα κομμάτι υφάσματος ζωγραφισμένο με ποικίλες ιερές παραστάσεις και σύμβολα. Αντικαθιστά την Αγία Τράπεζα όταν αυτή δεν υπάρχει ή όταν υπάρχει αλλά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί εκεί Θεία Λειτουργία, αφού απαγορεύεται από τους κανόνες η λειτουργική της χρήση κυρίως όταν τελούνται δύο συναπτές Θείες Λειτουργίες. Η φορητή αυτή Αγία Τράπεζα επινοήθηκε και χρησιμοποιούταν όταν για ποιμαντικούς λόγους χρειαζόταν να γίνει Θεία Λειτουργία σε χώρους εκτός των καθαγιασμένων ναών.

Στη συνέχεια βλέπουμε ένα Αέρα (αήρ) του 19ου αιώνα με Σταυρό και Αγγέλους, τον οποίο μπορείτε να δείτε και στη σελίδα 86 του οδηγού. Ο «Αέρας» είναι το ύφασμα που φορεί ο ιερέας στην πλάτη του την ώρα της Μεγάλης Εισόδου, κατά τη διάρκεια της περιφοράς του Δισκοπότηρου, ενώ οι πιστοί λένε το Σύμβολο της Πίστεως. Τότε ο ιερέας τινάζει το ύφασμα στον αέρα, πάνω από το Άγιο Δισκοπότηρο, στην Αγία Τράπεζα μέσα στο Ιερό.

Ακολουθεί ένας μεγάλων διαστάσεων πίνακας σε καμβά ο οποίος βρίσκεται σε ξύλινο υπόβαθρο με τίτλο «Ο Άνθρωπος» ECCE HOMO και χρονολογείται στον 19ο – 20ο αιώνα. Πρόκειται για τη ζωγραφική απόδοση της λατινικής φράσης “Ecce Homo”, δηλαδή «Ιδού ο Άνθρωπος». Τη φράση αυτή φώναξε απευθυνόμενος στο εχθρικό πλήθος ο Πόντιος Πιλάτος, όταν αντίκρισε τον Ιησού ταλαιπωρημένο, με δεμένα τα χέρια και στεφανωμένο με αγκάθια, λίγο πριν από τη Σταύρωση.

Στη δυτική πλευρά της αίθουσα υπάρχουν εικόνες που χρονολογούνται από τον 16ο έως τον 19ο αιώνα.

Ξεχωρίζει ιδιαίτερα αυτή του Αγίου Αβέρκιου του 1859 την οποία βλέπετε στη σελίδα 73 του οδηγού. Ο Άγιος Αβέρκιος έζησε στα τέλη του 2ου αιώνα και διετέλεσε επίσκοπος Ιεραπόλεως στην Φρυγία. Ονομάστηκε ισαπόστολος αφού περιόδευσε και κήρυξε όπως και οι κορυφαίοι Απόστολοι του Χριστού. Πέθανε ειρηνικά σε ηλικία 72 χρονών και η εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 22 Οκτωβρίου.

Σημαντικής αξίας είναι και η εικόνα της Αγίας Βαρβάρας του 18ου αιώνα η οποία είναι μοιρασμένη κάθετα, στα δύο. Η Αγία Βαρβάρα η οποία ασπάστηκε το χριστιανισμό, κατά εποχή του Ρωμαίου Αυτοκράτορα Μαξιμιλιανού καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε από τον ειδωλολάτρη πατέρα της τον οποίο ο αυτοκράτορας είχε διόρισε δήμιο γι’ αυτό το συγκεκριμένο σκοπό. Οι απόψεις γύρω από το χρόνο και το χώρο του μαρτυρίου της διχάζονται. Κάποιοι από τους μελετητές υποστηρίζουν ότι μαρτύρησε στη Νικομήδεια που είναι η σημερινή Izmit της Βιθυνίας το 210. Άλλοι αναφέρονται στην Ηλιούπολη, τη σημερινή Baalbek της Αιγύπτου το 360, ενώ η εκδοχή των καθολικών μας οδηγεί σε κάποια πόλη της Τοσκάνης. Η ιερή μνήμη της Αγίας Βαρβάρας γιορτάζεται στις 4 Δεκεμβρίου.

Στη συνέχεια βλέπουμε μια σειρά Ευαγγελίων του 18ου αιώνα. Αξιοσημείωτο είναι το παλαίτυπο Ευαγγέλιο στα αραβικά του 18ου αιώνα αλλά και Ευαγγέλιο του 1780 με αργυρό - επίχρυσο κάλυμμα, που χρησιμοποιούταν στην εκκλησία την ημέρα της πανηγύρεως του Αγίου Λαζάρου.

Πιο κάτω συναντούμε μια ομάδα γραπτών που αποτελείται από ένα Απόστολο, δηλαδή το κείμενο που διαβάζεται πριν από το Ευαγγέλιο, ο οποίος είναι στα αραβικά και χρονολογείται ανάμεσα στον 18ο και 19ο αιώνα. Δύο Ευαγγέλια του 18ου αιώνα και δύο

Μηνιαία, δηλαδή τα κείμενα που ιερέας διαβάζει στην αρχή κάθε μήνα. Τα κείμενα αυτά είναι του 18ου αιώνα και αντιστοιχούν στους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο.

Μετά υπάρχουν διάφορες επιστολές του 18ου και 19ου αιώνα που στάλθηκαν στην εκκλησιαστική επιτροπή. Τρεις από αυτές είναι γραμμένες στα ελληνικά, μια στα γαλλικά και η τέταρτη που χρονολογείται στο 18ο αιώνα είναι γραμμένη στα αραβικά.

Στης προθήκης της νότιας σειράς συναντούμε συλλογές από Άμφια ανάμεσα στα οποία αριστερά και δεξιά ξεχωρίζουν τα δυο πετραχήλια που φορεί ο ιερέας και ο αρχιερέας, καθώς και τα δύο Επιγονάτια που φορούν οι αρχιερείς και οι αρχιμανδρίτες. Στη δεύτερη υπάρχουν σταυρόσχημοι κεντητοί Πώλοι, που ράβονται στα Άμφια. Μπορείτε να δείτε την εικόνα τους και στον οδηγό στη σελίδα 87. Στο κέντρο βρίσκεται ένας Αέρας του 19ου αιώνα διακοσμημένος με ανεβατό χειροποίητο κέντημα (σελίδα 86). Και τέλος μπορείτε να δείτε ένα ωμοφόριο του 19ου αιώνα με μεταξωτές χρυσές και πολύχρωμες κλωστές που σχηματίζουν διακοσμητικά λουλούδια, το οποίο φορεί ο αρχιερέας, (σελίδα 84).

Ανάμεσα στις προθήκες υπάρχει ένα μεταλλικό παλαιό χρηματοκιβώτιο ύψους 60 εκ., του 19ου αιώνα, το οποίο φέρει τρεις κλειδαριές. Η ανάγλυφη επιγραφή στο πάνω μέρος του δίνει τα στοιχεία της κατασκευαστικής γαλλικής εταιρείας: Breveté, MAGAUD DE CHARF, MARSEILLE.

Αίθουσα 2

Συνεχίζουμε τώρα τη ξενάγησή μας στη δεύτερη αίθουσα του μουσείου, όπου το πρώτο σημαντικό κειμήλιο που συναντούμε είναι ένα ψηλό ρολόι σε ξύλινη θήκη που εφάπτεται του αριστερού τοίχου και φέρει την επωνυμία Ericon à Marseille.

Στα δεξιά βρίσκεται ένας ξυλόγλυπτος Επιτάφιος του 20ου αιώνα. Ο επιτάφιος συμβολίζει την Ταφή του Κυρίου και στολίζεται τη Μεγάλη Παρασκευή με άνθη, κυρίως άσπρα και κίτρινα.

Στο πάνω μέρος της επόμενης προθήκης βλέπουμε μερικά ασημένια καντήλια ενώ στο κάτω μέρος υπάρχουν δύο εξαπτέρυγα κι ένας σταυρός του 19ου αιώνα, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη συνοδεία του ιερέα κατά την «Μεγάλη Έξοδο».

Στα δυτικά βλέπουμε ένα επάργυρο θυμιατό του 19ου αιώνα.

Στη συνέχεια εκτίθενται μεταλλικές Πόρπες του 19ου αιώνα, φωτογραφία των οποίων υπάρχει στη σελίδα 89 του οδηγού, και αμέσως μετά τα τεμάχια από το Ξύλινο Κιβώτιο μέσα στο οποίο βρέθηκε στις 23 Νοεμβρίου του 1972, μέρος από τα Άγια Λείψανα του Αγίου Λαζάρου. Το Κιβώτιο βρισκόταν μέσα σε Μαρμάρινη Σαρκοφάγο, στο υπόγειο της εκκλησίας, ακριβώς κάτω από το ιερό.

Στη συνέχεια υπάρχει μια σειρά από αργυρά νομίσματα του 16ου – 17ου αιώνα, τρεις ασημένιους αστερίσκους του 19ου – 20ου αιώνα. Η εικόνα τους βρίσκεται στη σελίδα 78 του οδηγού. Μετά βλέπουμε τις επάργυρες Λαβίδες του 18ου – 19ου αιώνα, που χρησιμοποιούνται κατά την προετοιμασία της Θείας Κοινωνίας, (εικόνα σελίδα 80). Εκτίθεται επίσης σειρά από εγκόλπιους και επιστήθιους σταυρούς ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει το μικρό ξυλόγλυπτο εγκόλπιο του 19ου – 20ου αιώνα το οποίο φαίνεται στη σελίδα 90 του οδηγού. Πάνω αριστερά υπάρχει ένα καπνιστήρι του 20ου αιώνα και κάτω, τρία ασημένια φωτοστέφανα του 20ου αιώνα, ένα αργυρό - επίχρυσο του 19ου κι ένα εγκόλπιο από σιντέφι του 19ου που παρουσιάζει τη Θεοτόκο.

Στη συνέχεια εκτίθενται μεταλλικά ιερά σκεύη. Μια σειρά από Άγια Ποτήρια του 18ου – 20ου αιώνα και δύο Λειψανοθήκες. Η Λειψανοθήκη, κάτω αριστερά, είναι μεταλλική ανάγλυφη και ανήκει στον 18ο αιώνα ενώ η κάτω δεξιά, με τα αργυρά ελάσματα είναι του 19ου αιώνα.

Στα νότια μπορούμε να θαυμάσουμε τη μεγάλη εικόνα του 17ου αιώνα με την αναπαράσταση της Έγερσης του Αγίου Λαζάρου. Μετά συναντούμε το ξύλινο χρωματιστό τεταρτοσφαίριο του 20ου αιώνα που παρουσιάζει τη Γέννηση του Χριστού. Η επόμενη προθήκη περιέχει Αρχιερατικές Ράβδους διακοσμημένες με ελεφαντόδοντο του 18ου – 19ου αιώνα, φωτογραφία των οποίων υπάρχει στη σελίδα 92 του οδηγού. Το γυαλί που υπάρχει στο δάπεδο επιτρέπει την οπτική επαφή με αρχαιότερο. Στο κέντρο βλέπουμε μια Παλαιά Αρχιερατική Στολή η οποία είναι δωρεά της Ιεράς Μονής Κύκκου. Κοντά στο ρολόι υπάρχουν δύο προθήκες με εικόνες αγίων του 16ου – 18ου αιώνα.

Αίθουσα 3

Μια στενή πόρτα με χαμηλή ράμπα οδηγεί στην αίθουσα 3.

Σε αυτή τη μικρή αίθουσα ξεχωρίζει στο κέντρο η Βενετική Μαρμάρινη Κολυμβήθρα του 16ου αιώνα. Η κολυμβήθρα αυτή αρχικά ήταν ο άμβωνας, με αποξεσμένα, κατά τους περιηγητές, τα ενετικά οικόσημα που έφερε στην περιφέρεια, ο οποίος αργότερα μετατράπηκε σε μαρμάρινη κολυμβήθρα. Υπάρχει φωτογραφία της στη σελίδα 81 του οδηγού.

Αίθουσα 4

Στενή σκάλα, με 14 ξύλινα σκαλοπάτια, οδηγεί στον πάνω όροφο όπου βρίσκεται η τέταρτη αίθουσα, η οποία είναι στενόμακρη σε σχήμα διαδρόμου κι έχει αναρτημένες εικόνες και στις δυο μεριές.

Απέναντι στο βάθος ξεχωρίζουν τα Λυπηρά: ο Χριστός Εσταυρωμένος που αποτελεί την επίστεψη του εικονοστασίου και οι εικόνες της Παναγίας και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, αριστερά και δεξιά του σταυρού αντίστοιχα. Είναι όλα ξυλόγλυπτα και καλυμμένα με φύλλα χρυσού. Μπορείτε να τα δείτε στις σελίδες 70-71 του οδηγού.

Στα αριστερά βρίσκονται οι εικόνες του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου του 16ου – 17ου αιώνα και του Αγίου Γεωργίου του Δρακοκτόνου του 1694. Στα δεξιά, ανάμεσα σε άλλες ξεχωρίζει η εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Πρόδρομου, του 1699.

Αίθουσα 5

Στενή πόρτα με ένα σκαλοπάτι οδηγεί προς τα κάτω σε μικρή τετράγωνη αίθουσα, την αριθμό 5 η οποία είναι και η τελευταία αίθουσα του μουσείου.

Εδώ υπάρχει μια σειρά από μικρές εικόνες αναρτημένες σε όλες τις μεριές του τοίχου. Ανάμεσα σε αυτές ξεχωρίζουν οι τελευταίες στα δεξιά. όλες του 18ου αιώνα:

Η εικόνα του Αγίου Θωμά, ο οποίος ήταν ένας από τους δώδεκα αποστόλους, μαθητές του Ιησού Χριστού. Ιουδαίος στην καταγωγή, όπως και άλλοι μαθητές, ασκούσε το επάγγελμα του ψαρά. Εγκατέλειψε το επάγγελμά του και ακολούθησε το Χριστό, όταν εκείνος του το ζήτησε. Ήταν από τους ένθερμους μαθητές, όμως μετά την Ανάσταση του Χριστού ολιγοπίστηκε. Πίστεψε μόνο, όταν ψηλάφισε στα χέρια του Χριστού τα σημάδια της Σταύρωσης, κατά τη δεύτερη εμφάνιση Του στους μαθητές, μετά την Ανάσταση Του. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τιμά τη μνήμη του Αγίου Θωμά στις 6 Οκτωβρίου.

Η εικόνα του Αγίου Βαρθολομαίου, που ήταν κι αυτός ένας από τους δώδεκα μαθητές του Χριστού. Καταγόταν από την Κανά της Γαλιλαίας. Θεωρείται ότι είναι το ίδιο πρόσωπο με το Ναθαναήλ, καθώς στα συνοπτικά ευαγγέλια αναφέρεται πάντοτε ο Φίλιππος μαζί με το Βαρθολομαίο, χωρίς να αναφέρεται καθόλου ο Ναθαναήλ, ενώ στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο αναφέρεται συνεχώς ο Φίλιππος με το Ναθαναήλ, χωρίς να αναφέρεται πουθενά ο Βαρθολομαίος. Η μνήμη του τιμάται από την Ορθόδοξη Εκκλησία στις 11 Ιουνίου και η ανακομιδή των λειψάνων του στις 25 Αυγούστου, ενώ στην Καθολική Εκκλησία η μνήμη του τιμάται στις 24 Αυγούστου.

Και τέλος, η εικόνα της Σύναξης των Ασωμάτων που απεικονίζει 18 Αγγέλους οι οποίοι κρατούν το νεαρό Χριστό στο κέντρο, μέσα σε μετάλλιο. Ο διάβολος καυχήθηκε μια φορά ότι θα βάλει το θρόνο του πιο ψηλά από τα νέφη και θα γίνει ένα με το Θεό. Έπεσε όμως αμέσως κάτω και μαζί του έπεσε και το τάγμα του Εωσφόρου που είχε τις ίδιες σκέψεις μαζί του και από άγγελοι έγιναν σκοτεινοί δαίμονες, σύμφωνα με τον προφήτη Ηλία και τον απόστολο Λουκά. Βλέποντας αυτό το συμβάν ο Αρχιστράτηγος Μιχαήλ, έδειξε ταπείνωση, δήλωσε υποταγή στο Θεό και έτσι επέδειξε τη δόξα του, καθώς και των υπόλοιπων αγγέλων. Από τότε ο Θεός τον όρισε να είναι ο πρώτος των Αγγελικών Τάξεων. Ο Αρχάγγελος Μιχαήλ μάζεψε και ένωσε όλους τους Αγγέλους. Όλοι μαζί ανύμνησαν και δόξασαν το Θεό και έψαλλαν τον αγγελικό ύμνο «Άγιος, άγιος, άγιος, Κύριος Σαβαώθ,

πλήρης ο ουρανός και η γη της δόξης αυτού». Η Σύναξη των Αρχαγγέλων και των Ουράνιων Σωμάτων αποτελεί αρχαία παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας και τιμάται από την Εκκλησία στις 8 Νοεμβρίου. Η λέξη Σύναξη ερμηνεύεται, σε σχέση με τη συγκεκριμένη γιορτή, ως προσοχή, ομόνοια και ένωση.